

LAGİNA HEKATE KUTSAL ALANI GÜNEY PROPYLONU

THE SOUTH PROPYLON TO THE SANCTUARY OF HEKATE AT LAGINA

AYTEKİN BÜYÜKÖZER*

Öz: Bu çalışmada, Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda 2011 yılında açığa çıkarılan ve bulunduğu alan nedeniyle Güney Propylon olarak adlandırılan yapı ele alınmıştır. Güney Stoa'nın arka duvarına entegre edilmiş olan yapı, *tristylus prostylos* planlı, *dor* düzeninde ve tek cephele bir mimariye sahiptir. Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen yapı, plan özellikleri bakımından Hellenistik Dönem'in *prostylos* planlı propylonlarının geleneğini sürdürmektedir. Ancak Hellenistik Dönem propylonlarında genel olarak *tetrastylus prostylos* plan uygulanırken, Lagina Güney Propylon'un *tristylus prostylos* planı, yapıya has bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Plandaki bu sıra dışı özellik cephe mimarisinde de kendini göstermektedir. Yapı, *dor* düzeninde inşa edilmiş olmasına karşın, sütun yivlerinin *ionik* işlenmesi, arşitravların *faskia*lara ayrılması, arşitrav *taenia*'sının devamına, friz bloklarında ise *triglif* ve *metop taenias*ının üst sınırına eklenen profiller *ionik* özelliklerdir.

Hellenistik Dönem öncesinde propylonların inşasında genel olarak *dor* düzeni tercih edilmiştir. Hellenistik Dönem ile birlikte bu yapılarda *ion* ve *korinth* düzenleri de görülmeye başlar. Roma Dönemi'nde ise *dor* düzeni büyük oranda terk edilmiş, yerini *ion*, *korinth* ve *kompozit* gibi daha estetik düzenlere bırakmıştır. Augustus Dönemi'ne tarihlendirdiğimiz Lagina Güney Propylon, *dorik* cephe mimarisi ile Anadolu'da Roma Dönemi'nde görülen az sayıdaki örnekten biridir.

Anahtar Kelimeler: Lagina • Kutsal Alan • Propylon • *Tristylus Prostylos* • *Dor* Düzeni

Abstract: This study deals with the structure which was revealed within the the Sanctuary of Hecate at Lagina in 2011 and termed the South Propylon because of its location. The architecture of the structure, which is integrated to the back wall of South Stoa, has a *tristylus prostylos* plan in the *Doric* order and a single frontage. Dated to the reign of Augustus, the structure maintains the tradition of *prostylos*-planned propylons of the Hellenistic Period in terms of the features of its plan. However, while a *tetrastylus prostylos* plan was generally employed for Hellenistic Period propylons, the *tristylus prostylos* plan of the South Propylon of Lagina appears to be a unique example. This extraordinary feature of the plan manifests itself also in the architecture of the facade. Despite the fact that the structure was built in the *Doric* order, the *Ionic* fluting on the columns, the separation of the architraves into *fascias*, and the profiles added to the continuation of the *architrave taenia* and to the upper boundary of the *triglyph* and *metope taenia* are characteristics of the *Ionic* style.

The *Doric* order was generally preferred for the construction of propylons in the pre-Hellenistic Period. Both *Ionic* and *Corinthian* orders were employed for these structures with the advent of the Hellenistic Period. To a large extent the *Doric* order was abandoned and was replaced by the more aesthetic orders, *Ionic*, *Corinthian* and *Composite*. The South Propylon of Lagina, which we date to the reign of Augustus, is one of the few examples in Roman Anatolia with a *Doric* facade.

Keywords: Lagina • Sanctuary • Propylon • *Tristylus Prostylos* • *Doric* Order

Giriş

Antik dönemde Karia Bölgesi sınırları içinde yer alan Lagina Hekate Kutsal Alanı, Stratonikeia antik kentinin kutsal alanlarından biri olup, bu kente yaklaşık 9 km'lik taş döşemeli bir yolla bağlanmaktay-

* Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya. aytekinbuyukozer@gmail.com

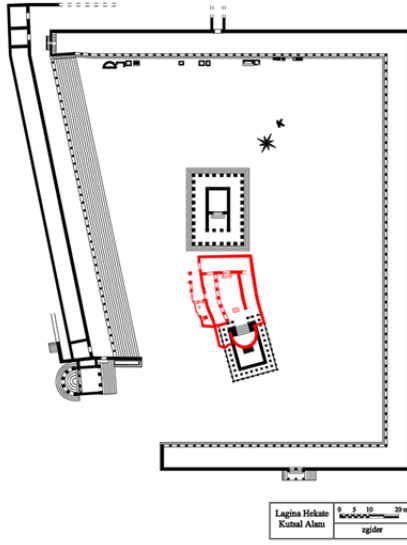

Fig. 1. Lagina Hekate Kutsal Alanı

dı¹. Lagina, günümüzde Muğla İli, Yatağan İlçesi, Turgut Mahallesi'nin yaklaşık 1 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kalıntıların bulunduğu bölge, kutsal alanın güneybatısındaki tören kapısı olarak kullanılan *propylon*'un *in situ* durumda korunagelen geçiş kısmı nedeniyle, yerli halk tarafından "Kapıtaş Mevkii" olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışmada, 2011 yılında Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda gerçekleştirilen kazılarda, kutsal alanın güneyinde tespit edilen ve bulunduğu alandan dolayı "Güney *Propylon*" olarak adlandırılan yapı ele alınmıştır. Çalışmada sadece yapının mimarisi üzerinde durulmuş, kazı çalışmaları sırasında yapıda ve çevresinde bulunan diğer arkeolojik buluntular ve yapının kutsal alan içerisindeki konumu kapsama dahil edilmemiştir. Burada, yapı tanımlaması, yapı planının tipolojik özellikleri ve cephe mimarisi üzerinde durulacak, kazı çalışmalarında elde edilen verilerden hareketle bir restitüsyon önerisi sunulacaktır.

Araştırma Tarihçesi

Lagina, 18. yüzyıldan itibaren pek çok araştırmacının ilgisini çekmiştir². Araştırmacıların 19. yüzyılın sonuna kadar devam eden kısa süreli ziyaretlerinin ardından ilk kapsamlı çalışmalar 1891-1892 yıllarında Osman Hamdi Bey tarafından gerçekleştirilmiştir³. Batı Anadolu'daki ilk Türk kazısı olma özelliğine sahip Lagina'da, Osman Hamdi Bey, tapınak, Batı *Stoa* ve *propylon*'da kısa süreli kazı çalışmaları yapmış, tapınağın frizlerini İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne götürmüştür. Osman Hamdi Bey'den sonra da kutsal alanda araştırmalar devam etmiş olup, en kapsamlı kazı ve onarım çalışmaları, Prof. Dr. Ahmet A. Tırpan başkanlığındaki bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir⁴. 1993 yılından 2011 yılına kadar devam eden bu süreçte, *propylon*⁵, altar⁶, tapınak⁷, Kuzey *Stoa*⁸, Ba-

¹ Stratonikeia'nın diğer kutsal alanı Panamara Zeus Kutsal Alanı'dır (Hanslik-Andree 1949, 450-456; Bean 1987, 112-114).

² Lagina'da yapılan araştırmaların tarihçesi için bk. Tırpan – Sögüt 2005, 1-2.

³ Osman Hamdi Bey'in Lagina'da yaptığı çalışmalar için bk. Tırpan – Sögüt 2005, 4-6.

⁴ Güney *Propylon*'u yayınlamama izin veren hocam sayın Prof. Dr. Ahmet A. Tırpan'a ve çalışmaya sağladıkları katkılar nedeniyle Dr. Z. Gider-Büyüközer ile Yrd. Doç. Dr. D. Sevmen'e teşekkür ederim.

⁵ Tırpan 1996, 211-213 fig. 1-4; Tırpan 1997, 309-313 fig. 1-10; Tırpan 1998, 173-194; Ortaç 2001, 29-32; Tırpan – Sögüt 2005, 12-16 fig. 5-12. Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda 2009 yılına kadar başka bir giriş yapısının varlığı bilinmemekteydi. Bu nedenle kutsal alanın güneybatısında yer alan aynı zamanda tören kapısı olan giriş yapısı herhangi bir belirleyici ön isim olmaksızın *propylon* olarak adlandırılmıştır. Ancak son yıllardaki çalışmalarla kutsal alandaki giriş yapılarının sayısı üçe çıkmıştır. Bu yapılardan kuzeydeki Koranza Kapısı, güneydeki Güney *Propylon* olarak adlandırılmıştır. Kutsal alanın tören kapısı olan yapı ise karışıklık yaşanmaması için bu çalışmada Batı *Propylon* olarak anılacaktır.

⁶ Tırpan – Sögüt 2005, 17-24 fig. 13-24.

⁷ Tapınakla ilgili son toplu değerlendirme için bk. Tırpan *et al.* 2012, 181-202. Tapınağın alt yapısında uygulanan oranlar için bk. Büyüközer 2010, 1-13.

⁸ Gider 2012, 263-280.

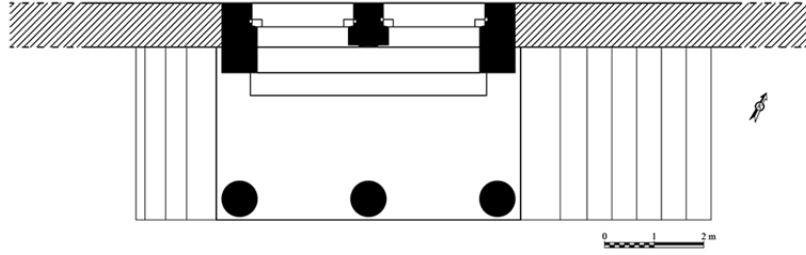

Fig. 2. Güney Propylonun Plan Restitüsyonu

tı *Stoa*⁹ ve tapınak ile altar arasındaki kilisede¹⁰ kazı ve onarım çalışmaları yapılmıştır (Fig. 1). Çalışmamızın konusunu oluşturan Güney *Propylon* ile ilgili henüz detaylı bir bilimsel yayın yoktur. Bu nedenle burada sunulan tüm değerlendirmeler özgündür.

Güney Propylon

Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda, alanın güneybatısında yer alan apsidal planlı *propylon* haricinde kutsal alan ile çevresindeki yerleşim birimlerinin bağlantısını sağlayan başka geçişlerin varlığı bilinmemektedir. 2009 yılında, Kuzey *Stoa*'da yapılan kazı çalışmalarında, Koranza antik kenti ve kuzeydeki diğer yerleşimlerden gelenlerin kutsal alana giriş yapabildiği bir kapının varlığı tespit edildi¹¹. Konumundan dolayı "Koranza Kapısı" olarak tanımlanan bu yapı, *stoa*'nın arka duvarı üzerine açılmış tek geçiş kısmından oluşan, oldukça basit planlı bir kapıdır¹². Koranza Kapısı'nın tespitinin ardından kutsal alanın diğer cephelerinde de benzer düzenlemeler olup olmadığı sorusu akla gelmiş ve bu soruya cevap aramak amacıyla 2011 yılında, kutsal alanın güneyinde, yüzeyde kısmen görülebilen söve blokları çevresinde bir kazı çalışması başlatılmıştır. Çalışmalar sonucunda *dor* düzeninde, *tristylus prostylos* planlı bir *propylon*'un kalıntıları açığa çıkarılmıştır¹³.

Yapı Tanımı

Plan

Güney *Propylon*, Güney *Stoa*'nın¹⁴ arka duvarına entegre edilerek, bu duvardan güneye doğru çıkıntı yapacak şekilde, yüksek bir podyum üzerine inşa edilmiştir. Kutsal alan ile güneydeki eğimli arazi arasındaki kod farkı nedeniyle oluşan yüksek podyumun ön cephesinde, bilinen örneklerden farklı olarak basamaklara yer verilmemiş, yapıya ulaşım sadece doğu ve batıdaki basamaklarla sağlanmıştır. Eğimli topografya nedeniyle podyumun batı kısmında üç basamak, doğu kısmında ise

⁹ Gider 2005, 39-50; Gider-Büyüközer 2013, 651-658.

¹⁰ Tırpan – Söğüt 2010, 507-510 fig. 1.

¹¹ Tırpan – Gider 2011, 377-381 fig. 6.

¹² Koranza Kapısı'nın kuzeyindeki çalışmalar tamamlanmadığı için giriş yapısının cephe düzenlemesi belirlenmemiştir.

¹³ Tırpan *et al.* 2013, 67-68.

¹⁴ Güney *Stoa*'da şu ana kadar herhangi bir kazı çalışması yapılmamıştır. Burada bir *stoa*'nın varlığını yüzeyde yer alan *dorik* mimari elemanlar ve Güney *Propylon*'un kazısında tespit ettiğimiz duvar yardımıyla anlayabiliyoruz. Yüzeyde bir hat boyunca takip edilebilen mimari elemanların detaylarından anlaşıldığı kadarıyla yapı, Kuzey ve Doğu *Stoa* ile beraber planlanmıştır. Detaylı değerlendirme için bk. Gider 2005, 65-67. *Stoa* için ayrıca bk. Tırpan – Söğüt 2005, 36-39 pl. 1.

Fig. 3. Doğu Cepheye Ait Basamaklar

Fig. 4. Stylobat ve Sütunların Oturduğu Düzenlemeler

yedi basamak vardır (Fig. 2-3). Altyapıdan itibaren tamamen mermerden¹⁵ inşa edilmiş olan propylon'un *stylobat*'ı 347x614 cm. ölçülere sahiptir. *Stylobat*'ın güney sınırındaki bloklar üzerinde, ikisi köşelere, biri ise orta aksa açılmış zivana yuvaları ve *anathyrosis* vardır (Fig. 4). Söz konusu zivana yuvaları ve *anathyrosis*, yapının güneyinde, düştükleri şekliyle tespit edilen sütun alt tamburlarıyla uyum içindedir (Fig. 5). Bu durum, üç sütunun kaide kullanılmaksızın doğrudan *stylobat* üzerine oturtulduklarını göstermektedir¹⁶.

Propylon'un kutsal alana girişi sağlayan kapılarının bulunduğu arka duvar, hem güney *stoa*'nın arka duvarı hem de kutsal alanın *peribolos* duvarıdır. Bu girişe, arka duvara yaslandırılmış *anta* işlevi gören iki paye tarafından sınırlandırılan iki basamakla çıkılmaktadır (Fig. 6). Kapının bulunduğu duvar üzerinde, iki yönlü söve bloklarından anlaşıldığı kadarıyla, iki kapılı bir giriş yer almaktadır. Tüm bu özellikleriyle yapı, iki kapılı, *dor* düzeninde (Fig. 7-9) ve *tristylus prostylos* planlı (Fig. 2) bir mimariye sahiptir.

Plan Değerlendirmesi

J. R. Carpenter'a göre *propylon*'lar, dikdörtgen planlı, birbirine paralel iki uzun duvardan oluşan ve bu duvarların ortasında, merkezine en az bir giriş kapısının yerleştirildiği, yapıyı enlemesine bölen üçüncü bir duvara sahip, "H" formulu yapılarıdır¹⁷. Bu plan, Bronz Çağı'ndan¹⁸ Roma Dönemi ortalarına kadar, ister herhangi bir yapıya entegre edilmiş olsunlar ister bağımsız olarak inşa edilmiş olsunlar, *propylon*'lar için genel olarak geçerli bir plandır¹⁹. Ancak plan özellikleri açısından değerlendirildiğinde Lagina Güney *Propylon*'un, söz konusu tanımlamaya tam olarak uymadığı görülmektedir²⁰.

¹⁵ Arkaik ve Klasik dönemlerde *propylon*'ların yapı malzemesi genellikle kireçtaşıydı. Hellenistik Dönem ile birlikte *propylon*'ların inşasında kireçtaşının yanısıra mermer de yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Carpenter 1970, 188, 190, 195).

¹⁶ Laginadaki *dorik* yapılardan Batı *Stoa*'da sütunlar doğrudan *stylobat* üzerine oturmakta iken (Gider 2005, 39-50; Gider-Büyüközer 2013, 651-658) Kuzey, Doğu ve Güney *Stoa*'da sütunlar *toskania* tipi kaideler üzerinde yükselmektedir (Gider-Büyüközer 2013, 659-661 fig. 331, 334-335 (Kuzey *Stoa*); 671-672 fig. 350 (Doğu *Stoa*)).

¹⁷ Carpenter 1970, 1.

¹⁸ Bronz Çağı *propylon*'ları için bk. Carpenter 1970, 9-37.

¹⁹ Bu çalışmadaki giriş yapıları ile ilgili olarak terminolojik problemlere girilmeden tüm yapılar için "*Propylon*" terimi kullanılmıştır.

²⁰ Lagina Hekate Kutsal Alanı'nın Batı *Propylon*'u, J. R. Carpenter'in tanımlamasına uymaktadır. Yapı, H formulu olup, dış cephede apsidal, *tetrastylus prostylos* planlı iken, kutsal alana bakan iç cephede ise *distyl in antis* plana

Fig. 5. Stylobat Üzerindeki Düzenleme ve Sütun Alt Tamburu

Fig. 6. Stylobat Üzerindeki Düzenleme ve Eşik Seviyesine Çıkan Basamaklar

Lagina Güney Propylon'da, propylon'ların en karakteristik özelliği olarak belirtilen "H" formulu propylon'lardan farklı olarak, yapıyı sınırlandıran yan duvarlar yerine aynı aksa yerleştirilen ve anta vazifesi gören payeler kullanılmıştır. Payeler güney stoa'nın arka duvarına yaslandırılmış olup, buradan iki basamak ile eşik seviyesine çıkılmaktadır. Kapıların bulunduğu duvar, aynı zamanda kutsal alanın peribolos duvarı ve Güney Stoa'nın arka duvarıdır. Buradan girildiğinde Güney Stoa'nın nef kısmına geçilmektedir²¹. Nef kısmında yapılan çalışmalarda anta duvarlarının, "H" formulu yapılarıdaki gibi, paralel bir şekilde devam ettiğine dair herhangi bir iz tespit edilmemiştir²². Bu nedenle yapı, propylon'lar için yapılan genel değerlendirmenin dışında kalmaktadır²³.

sahiptir. Her ne kadar dış cephedeki apsidal form yapıya has ünik bir uygulama olsa da yapı, genel plan özellikleri bakımından özellikle Hellenistik Dönem'de sıkça uygulanan bir plan sergilemektedir. Kutsal alana kuzeyden girişi sağlayan Koranza Kapısı'nın kazısı tamamlanmadığı için plan özellikleri tam olarak tespit edilememiştir. Fakat kapıyı sınırlandıran yan duvarların Kuzey Stoa'nın nef kısmına doğru devam etmiyor oluşu, yapının genel planlamaya uymadığına işaret etmektedir.

²¹ Kutsal alanın güneyindeki yapılara ait mimari bloklar yüzeye çok yakın oldukları için büyük oranda taşınmış ve tahrip edilmiştir. Bu nedenle bu alandaki düzenlemeleri belirlemek mümkün olmamaktadır.

²² Güney Stoa'ya göre oldukça iyi durumda korunagelmiş ve kazısı büyük oranda tamamlanmış olan Kuzey Stoa'daki Koranza Kapısı'nda da benzer durum sözkonusudur. Stoa'nın arka duvarından kuzeye doğru çıkıntı yapacak şekilde inşa edilmiş olan giriş yapısının dış cephesindeki düzenleme bu alandaki çalışmalar tamamlanmadığı için belirlenememiştir. Ancak Kuzey Stoa'nın arka duvarı üzerindeki açıklıktan stoa'nın nef kısmına geçildiğinde burada paralel bir şekilde devam eden herhangi bir duvar tespit edilmemiştir. Kuzey Stoa'nın ön cephesinde de buradaki girişi vurgulayan farklı bir cephe mimarisi yoktur. Kuzey Stoa'nın ön cephe düzenlemesi için bk. Gider 2012, 263-280.

²³ "H" formulu plana sahip propylon'ların önemli örnekleri için bk. Aegina Aphaia Kutsal Alan Propylon'u (Carpenter 1970, 39-46 fig. 9-10); Atina Akropolis'i (Mnesikles) Propylon'u (Stevens 1936, 446-520; Dinsmoor 1950, 199-204 fig. 75); Sunion Poseidon Kutsal Alan Propylon'u (Boersma 1970, 203; Carpenter 1970, 67-73 fig. 15); Atina Pnyx Propylon'u (Carpenter 1970, 88-91 fig. 18); Labraunda Zeus Kutsal Alanı Doğu ve Güney Propylon'ları (Jeppesen 1955, 14-43; Ortaç 2001, 15-18); Thasos Herakleion (Carpenter 1970, 110-113 fig. 25); Atina (Yeni) Bouleuterion Propylon'u (Carpenter 1970, 120-123 fig. 27); Samothrake Ptolemaion II Propylon'u (McCredie 1979, 1-6 fig. 1; Carpenter 1970, 163-168 fig. 42); Delos Apollon Kutsal Alanı Güney Propylon'u (von Hesberg 1994, 139); Klaros Apollon Kutsal Alan Propylon'u (Étienne – Varène 2004, 16-78 fig. 3), Epidauros Gymnasion Propylon'u (Carpenter 1970, 136-139 fig. 32); Lagina Hekate Kutsal Alanı Batı Propylon'u (Tırpan 1998, 173-194; Ortaç 2001, 29-32); Ilion Athena Kutsal Alan Propylon'u, (Dörpfeld 1902, 211-214; Aylward 2005, 156-162); Atina Roma Agora'sı Arkhagetis Propylon'u (von Hesberg 1994, 137-138 lev. 11a), Kos Kuzey Gymnasion Propylon'u (Livadiotti 1995, 19-26 fig. 13).

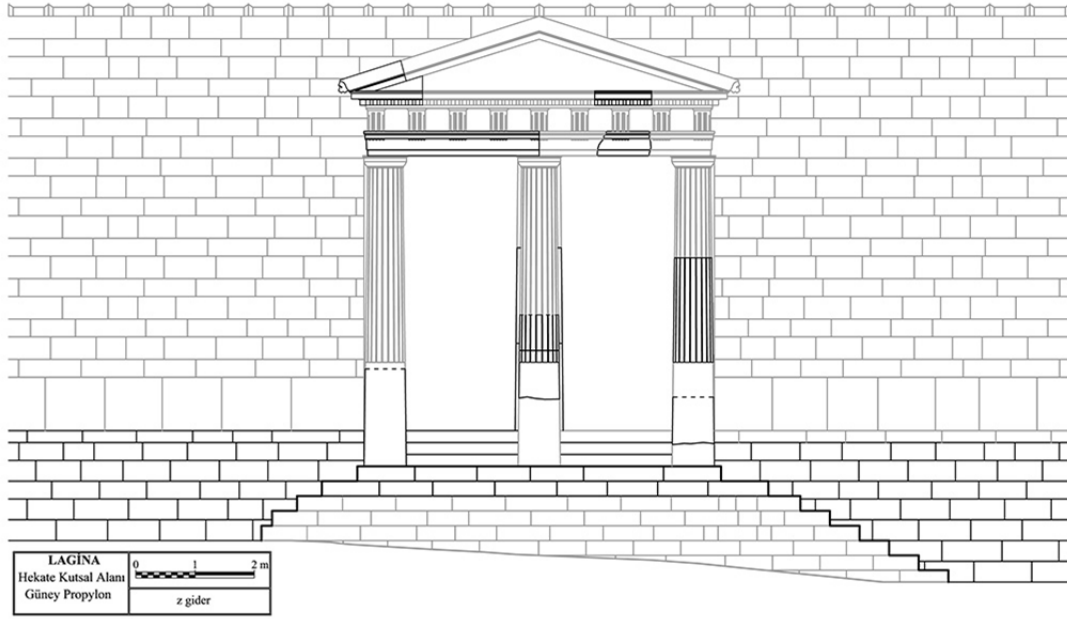

Fig. 7. Güney Propylon'un Ön Cephe Restitüsyonu

Hellenistik Dönem öncesinde inşa edilen *propylon*ların ağırlıklı olarak “H” formu ve iki cepheli bir mimariye sahip olduğu görülür. Hellenistik Dönem ile birlikte gerek *propylon*ların inşa edildiği yapı çeşitliliğinde²⁴ gerekse planlarında²⁵ çeşitli değişiklikler söz konusudur. Bu dönemde plan özellikleri bakımından en önemli değişiklik, bazı örneklerde, *propylon*ların yan duvarlarının “H” formu yapıdakilerden farklı olarak ya kısaltılmış olması ya da bu duvarlar hiç yapılmayarak, yerlerine payelerin ve sütunların kullanılmasıdır²⁶. Lagina Güney *Propylon*'da da birbirine paralel yan duvarlar yerine aynı aksa yerleştirilen ve *anta* vazifesi gören payeler kullanılmıştır. Ön cephedeki sütun sayıları dikkate alındığında, Güney *Propylon* ile karşılaştırabileceğimiz herhangi bir *propylon* yapısı yoktur. Bununla birlikte *prostylos* planlı olmaları ve yan duvarların kullanılmaması açısından Güney *Propylon* ile benzer özellikler gösteren bazı örnekler bulunmaktadır. Bu örnekler-

²⁴ *Propylon*lar, Arkaik ve Klasik dönemlerde sadece kutsal alanların girişlerinde inşa edilirken, Hellenistik Dönemle birlikte *bouleuterion* ve *gymnasion* gibi diğer kamu yapılarının girişlerinde de kullanılmaya başlanmıştır (Carpenter 1970, 1, 120; Ortaç 2001, 106).

²⁵ Hellenistik Dönem *propylon*ları ve planları için bk. Carpenter 1970, 120-184, von Hesberg 1994, 134-150.

²⁶ Menderes Magnesiası *Propylon*'undaki sıra dışı planlama için bk. Kökdemir 2009, 221-231. Miletos *Bouleuterion Propylon*'unda duvarlar kısaltılmıştır (Knackfuß 1908, 56-73 fig. 53, 55; Carpenter 1970, 149-153 fig. 38). Miletos Hellenistik *Gymnasion Propylon*'unda duvarlar ortadan kaldırılmış, payeler ve sütunlar kullanılmıştır (von Gerkan - Krischen 1928, 10-16 fig. 18-24; Carpenter 1970, 154-156 fig. 39; Ortaç 2001, 41-43). Priene Athena Kutsal Alan *Propylon*'unda dış cephedeki duvarlar kısa tutulmuştur (Wiegand - Schrader 1904, 129-136; Schede 1964, 39-41 fig. 27; von Hesberg 1994, 146 lev. 89a-b). Kyrene'deki Ptolemaion-Kaesareum *Propylon*'larında duvarlar ortadan kaldırılmış ve payeler kullanılmıştır (Stucchi 1975, 123-130 fig. 105-107; von Hesberg 1994, 141 lev. 47b-c, 48a-b). Kos Liman Kutsal Alanı *Propylon*'larında yan yana yer alan iki *propylon*'da paralel devam eden yan duvarların kısaltılmış olduğu görülmektedir (Livadiotti - Rocco 1996, 112-116 fig. 247). Dodona Zeus Kutsal Alanı *Propylon*'unda tek cepheli bir yapı söz konusu olup birbirine paralel devam eden duvarlar kullanılmamıştır (von Hesberg 1994, 143 lev. 24b). Ilion Athena Kutsal Alan *Propylon*'unda dış cepheye bakan bölümde duvar kısa tutulmuştur ancak entegre olduğu *stoa*'nın iç kısmına doğru paralel duvarlar devam etmektedir (Aylward 2005, 156-157 fig. 71).

den biri Kuzey Afrika'da, Kyrene antik kentindeki Ptolemaion-Kaesareum *Propylon*'larıdır²⁷. Sözü edilen bu *propylon*'lar *tetrastilos prostylos* planlı bir ön cepheye sahip olup, kapı geçişleri sövelerle sağlanmıştır²⁸. Lagina Güney *Propylon* gibi yüksek podyum üzerinde yükselen yapının ön cephesinde basamak bulunmamakta, yapıya her iki yan cephede yer alan basamaklarla çıkılmaktadır. Bir başka benzer örnek Dodona Zeus Kutsal Alanı *Propylon*'udur. Yapı *tetrastilos prostylos* planlı olup, benzer planlı giriş yapılarından farklı olarak üç değil tek kapılı bir geçişe sahiptir. Üç yönden basamaklarla çıkılan yapıda, *anta*'lar entegre olduğu kutsal alanın duvarından ön cepheye doğru uzatılmıştır. *Propylon*'un kutsal alana bakan iç cephesinde ise herhangi bir düzenleme yapılmamış, kutsal alanın *stoa*'sı kendi düzeni içinde devam etmektedir²⁹. Güney *Propylon*'da, yapının ön cephesi bu iki yapıdan farklı olarak *tristilos prostylos* planlı olup, kapı duvarındaki geçişlerde Kyrene örneğindeki gibi söve blokları kullanılmıştır. *Anta* blokları, Dodona ve Kyrene örneklerindeki gibi duvarın önüne yerleştirilmiştir. Güney *Propylon*'da H formlu yapılarıdaki gibi ne tam ne de kısaltılmış bir duvara rastlanmamıştır. Ayrıca Kyrene örneklerindeki gibi iç cephede payeler ve farklı düzende sütunlarla vurgulanmış bir cephe mimarisi olup olmadığına dair bir iz de yoktur. Güney *Stoa*'ya göre çok daha iyi durumda korunmuş ve kazısı büyük oranda yapılmış olan Kuzey *Stoa*'daki Koranza Kapısı'na bakıldığında da, Kuzey *Stoa*'nın, kutsal alana bakan ön cephe mimarisinde, girişi vurgulayan farklı bir uygulamaya yer verilmediği görülmektedir. Olasılıkla Güney *Stoa*'da da böylesi bir durum yoktu. Diğer iki yapıdan farklı olarak *antanın* kapı duvarında değil de duvarın önüne yerleştirilen tek taraflı bir işleve sahip olması da yapının iç kısma doğru başka bir düzenlemeye sahip olmadığına işaret etmektedir. *Anta*'ların yeri ve iç cephede herhangi bir düzenleme yapılmış olması bakımından Güney *Propylon* ile Dodona Zeus Kutsal Alan *Propylon*'u birbirleriyle benzerdir. Bu durumda, Lagina Güney *Propylon*, Dodona örneğindeki gibi tek cepheli mimarisi ile Kyrene örneklerinden ayrılmaktadır. Yüksek podyumlu girişin ön kısmında, bilinen örneklerden farklı olarak, basamaklara yer verilmeyip, sadece yan kenarlardan basamaklarla çıkılabilmesi açısından ise Güney *Propylon*, Kyrene örnekleri³⁰ ile benzerdir.

*Propylon*ların tipolojisi, genel olarak yapının ön ve varsa arka cephelerinde kullanılan sütunların yerlerine ve sayılarına göre yapılmaktadır. Lagina Güney *Propylon*, genel tanımlamaya uymamakla bir-

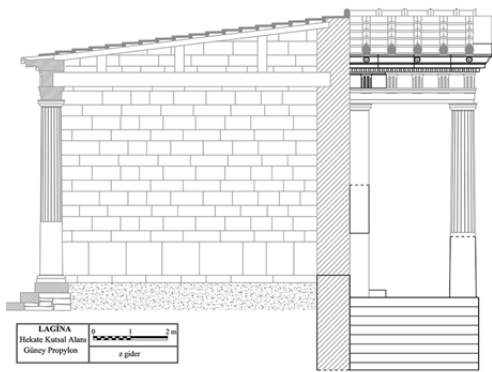

Fig. 8. Güney Propylon'un Batı Yan Cephe Restitüsyonu ve Güney Stoa

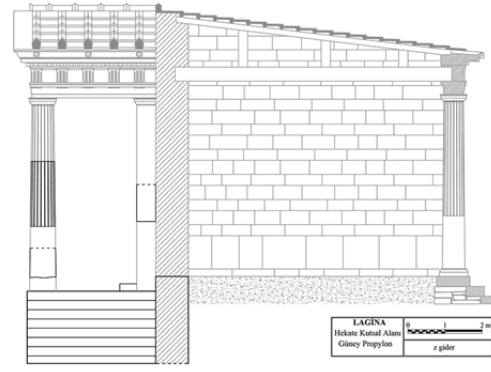

Fig. 9. Güney Propylon'un Doğu Yan Cephe Restitüsyonu ve Güney Stoa

²⁷ Stucchi 1975, 123-130 fig. 105-107.

²⁸ Stucchi 1975, 124 fig. 105.

²⁹ von Hesberg 1994, 143 lev. 24b.

³⁰ Stucchi 1975, fig. 105.

likte, tipolojik olarak *prostylos* planlı *propylon*'lar içinde değerlendirilmelidir. Antik dönemdeki *prostylos* planlı *propylon*'larda³¹ “*hexastylos prostylos*”³², “*tetrastylos prostylos*”³³ ve sayıları az da olsa “*distyle prostylos*”³⁴ planlı bir uygulama söz konusudur. Lagina Güney *Propylon*, *tristylos prostylos* planlı olması bakımından diğer örneklerin tamamından ayrılmaktadır. Anadolu'da *propylon*'lar üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, şimdilik böylesi bir plan tespit edilmemiştir³⁵. *Propylon* yapılarında örneği bulunmayan bu plan tipinin Anadolu mimarlık tarihinde bilinen tek örneği ise M.S. III. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilen Dağlık Kilikia kentlerinden Kanytellis'te yer alan *tristylos prostylos* planlı bir mezardır³⁶. D. Kaplan, bu planın, söz konusu mezar dışında örneğinin bulunmadığını bu nedenle, haklı olarak, bunun bölgesel-yerel bir uygulama olması gerektiğini belirtmiştir. Ancak Lagina Güney *Propylon* ile birlikte bu uygulamanın yerel olamayacağı anlaşılmaktadır. Kanytellis *tristylos prostylos* planlı mezardan çok daha önce, Augustus Dönemi'nde, bu plan tipinin Lagina'da uygulandığı görülmektedir. Bu özelliği ile yapı, basit ama sıradışı bir plana sahiptir. Bu tercihi, alan darlığından dolayı bir sütun çıkararak daha küçük bir yapı yapma isteği ile açıklamak mümkün değildir çünkü Güney *Propylon*'un bulunduğu alan istenilen büyüklükte bir *propylon* yapılabilecek durumdadır. Böylesi bir planın tercih edilmesini, burada çalışan mimarların, kutsal alanın diğer yapılarından da bildiğimiz, yenilikçi ve farklı uygulamalara imza atma isteği ile açıklamak daha doğru olacaktır.

Prostylos planlı *propylon*'ların orta veya arkasındaki geçiş duvarı üzerindeki kapı sayıları büyük oranda yapının dış cephesindeki sütun sayısı ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle, kapı sayısı ile aksial aralık sayısı birbirine eşittir. Buna göre önde *hexastylos prostylos* plan varsa kapı sayısı beş³⁷ iken,

³¹ Planlar hakkındaki genel değerlendirme için bk. Ortaç 2001, 104-131.

³² Atina Akropolis'i (Mnesikles) *Propylon*'u (Dinsmoor 1950, 199-204 fig. 75; Boersma 1970, 200-201; Carpenter 1970, 74-84 fig. 16), Atina Pnyx *Propylon*'u (Carpenter 1970, 87-91), Samothrake Ptolemaion II *Propylon*'u, (Carpenter 1970, 163-167), Epidauros Kuzey *Propylon* (Tomlinson 1983, 39-47 fig. 5-7).

³³ Hellenistik Dönem'de ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde inşa edilmiş *propylon*'ların büyük bir kısmı *tetrastylos prostylos* planlıdır. Örnekler için bk. Atina *Bouleuterion Propylon*'u (Carpenter 1970, 120-123 fig. 27), Delos Apollon Kutsal Alanı Güney *Propylon*, (von Hesberg 1994, 139), Miletos *Bouleuterion Propylon*'u (Knackfuß 1908, 56-73 fig. 53, 55; Ortaç 2001, 35-38), Miletos Hellenistik *Gymnasion Propylon*'u (von Gerkan – Krischen 1928, 10-16 fig. 18-24; Ortaç 2001, 41-43), Klaros Apollon Kutsal Alan *Propylon*'u, (von Hesberg 1994, 140; Ortaç 2001, 24-27; Étienne – Varène 2004, 20 fig. 3), İlion Athena Kutsal Alan *Propylon*'u (Dörpfeld 1902, 211-215 fig. 79; von Hesberg 1994, 139-140 fig. 35c-d; Aylward 2005, 156-162 fig. 69), Lagina Hekate Kutsal Alanı Batı *Propylon*'u (Tırpan 1998, 173-194; Ortaç 2001, 29-32).

³⁴ Bu plan çok yaygın olmayıp, sadece birkaç örnekle temsil edilmektedir. Arkaik Dönem'de Kalauria Poseidon Kutsal Alanı Güney *Propylon*'unda böyle bir düzenleme olduğu düşünülmektedir (Welter 1941, lev. 32; Ortaç 2001, 117). En iyi bilinen örneklerden biri, M.Ö. 222-159 yıllarına tarihlenen Pergamon Demeter Kutsal Alan *Propylon*'udur (Carpenter 1970, 160-163 fig. 41; Bohtz 1981, 17-20 lev. 33, 45-46; Ortaç 2001, 47-50; Radt 2002, 178-183 fig. 129). Ayrıca M.Ö. 54 yılına tarihlendirilen Eleusis'teki *Ploutonion*'un doğusundaki Kuzey *Propylon* ya da Küçük *Propylon* olarak bilinen yapıda da aynı plan vardır (Hörmann 1932; Carpenter 1970, 125-131, 191 fig. 29, von Hesberg 1994, 135-136 lev. 25a-d).

³⁵ Ortaç 2001, 104-131.

³⁶ Kaplan 2015, 79-87.

³⁷ *Hexastylos prostylos* planlı Atina Akropolis'i Mnesikles (Akropolis) *Propylon*'unda beş kapılı bir geçiş bulunmaktadır (Dinsmoor 1950, 199-204 fig. 75; Boersma 1970, 200-201; Carpenter 1970, fig. 16). Atina Pnyx *Propylon*'u da *hexastylos prostylos* planlı ve beş kapılıdır (Carpenter 1970, 90 fig. 18). Epidauros Kutsal Alanı Kuzey *Propylon*'u *hexastylos prostylos* planlı olmasına karşın, yapının içindeki sütunlu düzenleme nedeniyle kapı bulunmamaktadır (Carpenter 1970, 131-136 fig. 31; Tomlinson 1983, 45 fig. 7).

tetrastylos prostylos planlı bir yapının kapı sayısı üç olmalıdır³⁸. Lagina Güney *Propylon*'da ise öndeki *tristylos prostylos* düzenlemeye bağlı olarak kapı sayısı ikidir. Kenarlardaki sütunlar *anta*ların, ortadaki sütun ise kapı sövesinin aksına yerleştirilmiştir. Böylece aksial aralık ile kapı açıklıkları birbirini karşılamaktadır.

Cephe Düzenlemesi ve Restitüsyon Önerisi

Lagina Güney *Propylon*'da yapılan kazı çalışmalarında açığa çıkan mimari bloklar, yapının *dor* düzeninde inşa edildiğini göstermektedir. 2011 yılında yapılan çalışmalarda, bu mimari blokların büyük bir kısmının, *stylobat*'ın güneyine düştükleri şekilde korundukları tespit edilmiştir. Bu alanda beş sütun tamburu, iki arşitrav, bir *triglif-metop*, bir yatay *geison*, dört korniş bloğu, iki *anta* ve iki söve bloğu açığa çıkmıştır.

Her iki kenardaki sütunların alt tamburları, orta aks üzerinde yer alan sütunun ise ilk iki tamburu *stylobat*'ın hemen önüne düşmüş şekilde bulunmuştur. Tamamının üst kısımları güneydeki kesitin içinde kalan bu tamburlardan güneydoğudaki ve orta akstakinin alt kısmı kırıktır. Sağlam durumda korunan güneybatı köşedeki tamburun alt çapı 71,5 cm.'dir. Yüzeye yakın bir alanda bulunan ve yapının güneyindeki boş alana taşınan, sağlam durumdaki *ionik* yivli sütun tamburunun, orta aksa yerleştirilen sütun tamburunun devamında bulunan ikinci tambur ile aynı ölçülere sahip olması, bunun ikinci tambur olduğunu göstermektedir. Kazı çalışmalarında üçüncü tambur bulunamamıştır. Bu nedenle sütun alt çapı ile üst çapı arasındaki oranın belirlenmesinde Vitruvius'un modüler sistemine başvurulmuştur. Vitruvius, "...on beş ayakla yirmi ayak arasındaki sütunların alt kısmı altı buçuğa bölünerek sütunun üst kalınlığı bunların beş buçuğu ile oluşturulmalıdır" demektedir³⁹. Bu doğrultuda, 71,5 cm. alt çapa sahip sütunların üst çapı 60,5 cm. olarak hesaplanmıştır.

Güney *Propylon*'un ön cephesinde alt kısmı yivsiz, üst kısmı *ionik* yivli sütun tamburları kullanılmıştır. Kullanım yüksekliği olarak adlandırılan⁴⁰ yivsiz kısmın yüksekliği mevcut üç alt tamburda da net değildir. Sağlam durumda korunan güneybatıdaki tamburun ölçülebilir yüksekliği 164 cm.'dir. Üst kısmı açma kesiti içinde kalan bu tambur, kullanım yüksekliğinin 164 cm.'den fazla olduğunu göstermektedir. Lagina Kuzey *Stoa*'da sütun yüksekliğinin 1/3'ü olarak belirlenen kullanım yüksekliği mevcut örnekler de dikkate alınarak 170-175 cm. olarak hesaplanmıştır. Bu ölçü, sütun alt çapı dahil, mimari bloklarının boyutları ve detay işçilikleri bakımından büyük benzerlik içinde olan Lagina Batı *Stoa*'nın sütunlarında uygulanan 177 cm.'lik kullanım yüksekliğine de uymaktadır⁴¹.

Stylobat blokları üzerindeki mimari izler, sütunların doğrudan *stylobat* üzerine oturduğunu göstermektedir (Fig. 7-9). Kazı çalışmalarında yapıya ait başlık tespit edilememiştir. Restitüsyon çiziminde, Güney *Propylon*'un mimari bloklarının büyük oranda Batı *Stoa* ile benzerliğinden yola çıkılarak, Batı *Stoa*'nın başlığı model alınmıştır⁴².

Güney *Propylon*'da yapılan kazı çalışmalarında iki adet arşitrav bloğu açığa çıkmıştır. Bunlardan biri sağlam durumda olup, ön cephesi açma kesitinin içinde kalmaktadır. Küçük bir parçası korunan

³⁸ Hellenistik Dönem'de *propylon*'ların kapı sayısı genellikle üçtür (Carpenter 1970, 179).

³⁹ Vitr. III. 3. 12.

⁴⁰ Coulton 1976, 112-113.

⁴¹ Batı *Stoa* için bk. Gider 2005, 39-50; Gider-Büyüközer 2013, 651-658.

⁴² Gider 2005, 48 fig. 16.

Fig. 10. Arşitrav Bloğu Ön ve Arka Cephe

diğer arşitrav bloğunun ön cephesinde bir tam *regula* plakası ile *regula*'ya asılı duran altı *guttae* vardır. Sağlam durumdaki arşitrav bloğunun sol arka köşesi içe doğru verev kesilmiştir. Bu da bloğun yapının ön cephesinde, güneybatı köşeye ya da doğu yan cepheye yerleştirilebileceğini göstermektedir. Arşitrav bloğunun uzunluğu, yapının güneybatı köşesiyle uyum içinde olduğundan, söz konusu blok merkez akstaki sütun ile güneybatı köşedeki sütun üzerine yerleştirilmiştir. 41 cm. yüksekliğindeki arşitravların ön ve arka cephesi iki *faskia*'ya ayrılmıştır (Fig. 10).

Kazı çalışmalarında korniş bloklarıyla yan yana bulunan *triglif-metop* bloğu, tek *triglif* ve iki *metop*'tan oluşmaktadır. *Triglif* genişliği *regula* plakasının genişliği ile uyum içindedir. 44 cm. yüksekliğindeki blok, *stoanın* tüm cephelerinde kullanılan *triglif-metop* bloklarıyla yaklaşık aynı ölçülere sahiptir. *Triglif-metop* bloklarında *triglif taenia*'sı ile *metop taenia*'sı işlenmemiş, bunun yerine Pergamon *ovolo*'sundan oluşan taç profili eklenmiştir (Fig. 11). Bu *ovolo*'nun devamında yer alan düz silme, Lagina ve Stratonikeia'daki *dorik* yapıların tamamında görülen bir uygulamadır. *Triglif*lerde, *glif*ler üçgen form oluşturacak şekilde açılı oyulmuş, üst kısmı düz bitirilmiş, her iki yanda yer alan yarım *glif*ler ise tam *glif*lerden daha altta kesilmiştir. Güney *Propylon*'da *dorik geison* yerine dış sıralı *ionik geison* tercih edilmiştir (Fig. 12-13). Kazı çalışmalarında yapının güneybatı köşesine ait köşe kornişini ile birlikte üç blok daha bulunmuştur. Bu blokların tamamı yapının batı yan cephesine aittir. Korniş bloklarından birinin sağ yan yüzüne *anathyrosis* işlenmiş iken, sol yan yüzü kaba yontulu olarak bırakılmıştır. Bu da söz konusu bloğun Güney *Stoa*'nın arka duvarına yaslandırılan son blok olduğunu göstermektedir. Diğer iki blok ise köşe kornişini ile bu son blok arasında yer almaktadır. Korniş blokları altta dış sırası, devamında *geison* ve simadan oluşmaktadır. *Kyma rekta*'dan oluşan sima profili üzerinde, iki *triglif*ten birinin üzerine gelecek şekilde, akstan aksa 139,5 cm. aralıklarla yerleştirilmiş aslan başı şeklinde çörtlenler bulunmaktadır (Fig. 7-9, 12-13).

Kazı çalışmalarında açığa çıkan iki *anta* bloğundan *stylobat*'ın güneybatısındakinin alt genişliği 46x67,2 cm., güneydoğusundakinin ise 48,3x66,8 cm. ölçülerindedir. Girişin her iki yanında, *stylobat* yüzeyinde görülen *anathyrosis*'ten hareketle *anta*'ların 51,5 x 71,5 cm. alt genişliğe sahip olduğu tespit edilmiştir (Fig. 14). Sözü edilen bu iki blok, yukarıya doğru daralan *anta*'ların üst parçalarını oluşturmaktadır.

Stylobat blokları üzerindeki *anathyrosis*'lerden aksial aralık 2,60 cm., iki sütun arasındaki açıklık 188,5 cm. ölçülmüştür. Sütunlar arasındaki açıklık alt çapın 2,6 katıdır. Bu da Vitruvius'un tanımına göre "uygunluk, güzellik ve dayanıklılık ilkeleri gözetilerek düzenlenen" *eustylos* oranından biraz fazladır⁴³. Sütun yüksekliğinin belirlenmesinde ise Kuzey *Stoa* ile birlikte planlanan Güney

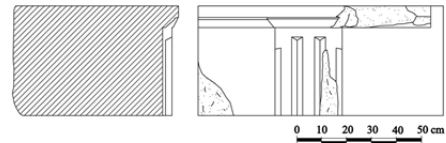

Fig. 11. Triglif Metop Bloğu

⁴³ Vitr. III. 3. 6.

Stoa'nın sütun yüksekliği baz alınmıştır⁴⁴. Buna göre başlık dahil sütun yüksekliği 523 cm. olarak hesaplanmıştır ki bu da alt çapın 7,3 katını vermektedir. *Propylon*'un *entablatur* kısmının toplam yüksekliği 127,5 cm.'dir (Fig. 7-9).

Mimari Elemanların Değerlendirmesi

Dikey Taşıyıcı Elemanlar

Güney *Propylon*'un doğrudan *stylobat* üzerinde yükselen sütunlarının alt kısmında yaklaşık $\frac{1}{3}$ 'lük bölümü yivsiz bırakılmış, sütunun geri kalan yüzeyi ise *ionik* yivli işlenmiştir⁴⁵. Bu tip sütunlar Anadolu genelinde en çok Karia Bölgesi'nde tercih edilmiştir. Alt kısmı silindirik üst kısmı *ionik* yivli sütun tamburları, M.Ö. II. yüzyıl yapılarından Kos Liman Kutsal Alanı⁴⁶, Kos *Asklepieion*'u Üst Teras *Stoa*'sı⁴⁷, Euromos *Agora*'sı ve Iasos *Bazilika*'da⁴⁸; Erken İmparatorluk Dönemi'nde ise Lagina Batı *Stoa*⁴⁹, Kuzey *Stoa*⁵⁰ ve Doğu *Stoa*'da⁵¹ kullanılmıştır. Bu tip sütunlar, Karia Bölgesi dışında Kadyanda Dor Tapınağı'nda⁵² tespit edilmiştir. Hellenistik Dönem'de ortaya çıkan alt kısmı silindirik, üst kısmı *ionik* yivli sütun tamburları Lagina'da Augustus Dönemi'nde de uygulanmıştır.

Yatay Taşıyıcı Elemanlar

Arşitrav

Güney *Propylon*'un arşitravlarının ön ve arka cephesi, kanonik *dor* arşitravlarından farklı olarak iki *faskia*'ya ayrılmıştır⁵³. Ön cephede *taenia*'nın üstüne Pergamon *ovolo*'su ve tamamlayıcı *faskia*'dan oluşan bir taç profili, altına ince bir *regula* plakası ve *regulalardan* daha yüksek işlenmiş *guttae* bulunmaktadır (Fig. 10). Arşitravın arka cephesinin üst sınırında Pergamon *ovolo*'su ve *taenia* gibi yüksek çalışılmış tamamlayıcı faskiadan oluşan taç

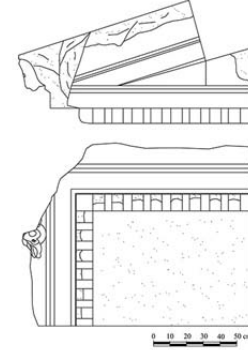

Fig. 12. Köşe Korniş Bloğu

Fig. 13. Korniş Bloğu

⁴⁴ Kuzey *Stoa*'da depremde düştüğü şekilde bulunan üç sütun tamburunun kaide ve başlık dâhil yüksekliği 488 cm.'dir (Gider 2012, 265).

⁴⁵ Sütunlarda yivsiz bırakılan bu bölüm "kullanım yüksekliği" olarak adlandırılmaktadır. Amaç, sütunlar arasındaki geçişler sırasında çarpmaların etkisiyle *arris*'lerin ve yine bu çarpmalardan dolayı kişilerin zarar görmesini engellemek ve işçiliği azaltmaktır. Detaylı bilgi için bk. Gider-Büyüközer 2013, 47-50.

⁴⁶ Morricone 1950a, 54-57, 66-69; Coulton 1976, 248; Livadiotti - Rocco 1996, 112-116 fig. 250.

⁴⁷ Schazmann 1932, 17-18 lev. 9; Rumscheid 1994, lev. 61.8.

⁴⁸ Tomasello 1987, 67 fig. 2, 4.

⁴⁹ Gider-Büyüközer 2013, 653-654 fig. 322-324.

⁵⁰ Gider-Büyüközer 2013, 662-663 fig. 336-338.

⁵¹ Gider-Büyüközer 2013, 672 fig. 351.

⁵² Benndorf - Niemann 1884, 142; Frézouls *et al.* 1986, 235; Gider-Büyüközer 2013, 50.

⁵³ Lagina'daki diğer *doric* yapılarda kullanılan arşitrav blokları için bk. Gider-Büyüközer 2013, Batı *Stoa*, 655-656 fig. 326, Kuzey *Stoa*, 664-665 fig. 340-341, Dükkan, 676 fig. 358.

Fig. 14. Anta Bloklarının Oturduğu Düzenleme

profili vardır. Arşitrav bloklarının alt yüzeylerine ise dış-bükey kavisli *soffit* işlenmiştir.

Kanonik *dor* arşitravlarından farklı olarak *taenia*'nın devamına eklenen taç profili nedeniyle bu tip arşitravlar “*Ionik* etkili *dor* arşitravı” olarak değerlendirilmektedir⁵⁴. İlk kez, M.Ö. 351-344 yıllarına tarihlenen Labraunda *Oikoi* Binası'nda⁵⁵ ortaya çıkan bu profil, M.Ö. II. yüzyılda Pergamon *ovolo*'suna dönüşmüş ve uygulama özellikle Karia Bölgesi'ndeki Erken İmparatorluk Dönemi yapılarında yayılım göstermiştir⁵⁶. Bu dönemde inşa edilen yapılardan Lagina Batı *Stoa*⁵⁷ ve Kuzey *Stoa*'nın⁵⁸ arşitravları ile Stratonikeia *Dorik* Yapı C'nin⁵⁹ arşitravlarının

da *taenianın* üst kısmına Pergamon *ovolo*'su eklenmiştir. Bu tip profil Bargylia'da, St. Peter *Bazilika*'sında devşirme malzeme olarak kullanılan iki farklı *dorik* yapıya ait arşitravlarda da tespit edilmiştir⁶⁰. Erken evrelerden itibaren Karia Bölgesi'ndeki *dorik* yapılarda uygulanan Pergamon *ovolo*'su, bölge dışında sadece birkaç *dorik* yapıda görülmektedir⁶¹.

İlk olarak Labraunda'da ortaya çıkan bu tip arşitravların daha sonra yine yakın çevrede yer alan kentlerden Kos, Stratonikeia, Lagina ve Bargylia'da çalışılmış olması nedeniyle bu tip arşitravların Karia Bölgesi'ne özgü bir tip olduğu tespit edilmiş ve bu özellikleri nedeniyle de Z. Gider-Büyüközer tarafından “Karia Tipi *Dor* Arşitravı” olarak adlandırılmıştır⁶².

Triglif-Metop

Güney *Propylon*'un *dorik* frizlerinde *triglif taenia*'sı ile *metop taenia*'sı işlenmemiştir. *Glifler* üçgen form oluşturacak şekilde açılmış ve üst kısmı düz bitirilmiştir. *Triglif-metop* bloğu üstte Pergamon *ovolo*'su ile taçlandırılmış ve bu profilin devamına düz bir silme eklenmiştir (Fig. 11).

Güney *Propylon*'un *triglif-metop* blokları, arşitravlarda olduğu gibi, kanonik *triglif-metop* bloklarından farklıdır. *Triglif* ve *metop taenia*'ları işlenmemiş olan frizlerde Pergamon *ovolo*'su ve üstte düz bir silme bulunmaktadır. *Triglif* ve *metop taenia*'larının üzerine eklenmiş bu tip profiller

⁵⁴ Gider-Büyüközer 2013, 141-151.

⁵⁵ Crampa 1972, 14-15 nr. 17 lev. 4; Hellström 1985a, 153-165 fig. 6; 1985b, 131-133 fig. 2; Thieme 1989, 85-86 fig. 7; Hellström 1994, 36-57 fig. 23; Rumscheid 1994, 21-22; Hellström 2007, 119-125; Gider-Büyüközer 2013, 637-641.

⁵⁶ Bu tip Z. Gider-Büyüközer tarafından Tip Ar2a olarak adlandırılmıştır (Gider-Büyüközer 2013, 141-144).

⁵⁷ Gider-Büyüközer 2013, 655-656 fig. 326.

⁵⁸ Gider-Büyüközer 2013, 664-665 fig. 340-341.

⁵⁹ Gider-Büyüközer 2013, 652-653 fig. 454-455.

⁶⁰ Gider-Büyüközer 2013, 142.

⁶¹ Pergamon *ovolo*'su, Hierapolis Zeuxis Mezar Anıtı'nda *taenia*'nın üstüne (Ismaelli 2009, 399-400 fig. 423), Laodikeia Ephesos Kapısı'nda ise *taenia*'nın yerine işlenmiştir (Bejor – Bonetto 2000, 110 fig. 8; Ismaelli 2009, fig. 417; Şimşek 2013, 89 fig. 96). Pisidia Antiokheiası Augustus Kutsal Alan *Portiko*'suna ait arşitravların üst kısmında sadece eğik silmeden oluşan bir profil bulunmaktadır (Taşlıalan 1993, 114-115 çiz. 31; Taşlıalan 1994, 250-251, çiz. 7).

⁶² Gider-Büyüközer 2013, 144.

ionik etkinin *dorik* mimari elemanlara yansımaları olarak değerlendirilmektedir⁶³. Pergamon *ovolo*'sunun üstüne boydan boya devam eden yatay bant işlenmiş *triglif-metop* blokları bölgede özellikle Lagina ve Stratonikeia'daki *dorik* yapıların tamamında uygulanmıştır. Aphrodisias Tiyatrosu ile Sebasteion'un Kuzey *Portiko*'suna ait *dorik* friz bloklarında da Pergamon *ovolo*'sunun devamına yatay bant işlenmiştir. İlk kez M.Ö. II. yüzyılda Aigai'deki *dorik* yapılarda⁶⁴ ortaya çıkan bu tip *dorik* friz blokları, bölge dışında Pergamon Kule Yapısı⁶⁵ ile Teos Dionysos Kutsal Alanı Kuzey ve Güney *Stoa*'da⁶⁶ çalışılmıştır. Mevcut örnekler doğrultusunda bu stilin Lagina ve Stratonikeia'daki *dorik* yapılarda Augustus Dönemi'nden itibaren kullanılmaya başlandığı tespit edilmiştir⁶⁷.

Diş Sıralı *Ionik Geison-Sima*

Korniş blokları diş sırası, *geison* ve *sima*'dan oluşmaktadır. Diş sırasının devamındaki *geison soffit'i kyma reversa*, *geison* tacı ise *diyagonal faskia* şeklindedir. *Kyma rekta*'dan oluşan *sima* profili üzerinde aslan başlı çörtlenler bulunmaktadır (Fig. 12-13). *Geison*'un alt yüzeyine *mutulus-guttæ* işlenmemiştir.

Lagina Güney *Propylon*'da *dorik geison* yerine tercih edilen diş sıralı *ionik geison*'un *dorik* yapılarda kullanımını ilk olarak M.Ö. 197-159 yıllarına tarihlenen Pergamon Athena Kutsal Alanı L Şekilli *Stoa*'nın ikinci katı⁶⁸ ile M.Ö. 175-164 yıllarına tarihlenen Miletos *Bouleuterion*'unda⁶⁹ görmektedir. Lagina'nın içinde yer aldığı Karia Bölgesi'nde ise ilk kez M.Ö. II. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Kos Batı *Gymnasion Stoa*'sı⁷⁰ ile Latmos Herakleiası *Bouleuterion*'unun dış cephesinde, diş sıralı *ionik geison* uygulanmıştır⁷¹. Ayrıca Euromos *Agora*'sında ve Iasos *Bazilika*'da⁷² da *dorik geison* yerine diş sıralı *ionik geison* tercih edilmiştir. M.Ö. II. yüzyılda Karia Bölgesi'nde yer alan bu dört örneğin haricinde, Pergamon⁷³, Priene⁷⁴ ve Miletos'taki⁷⁵ birkaç *dorik* yapıda da diş sıralı *ionik geison*'un çalışıldığı tespit edilmiştir.

Diş sıralı *ionik geison*'lar, Erken İmparatorluk Dönemi'nde Karia Bölgesi'nde sadece Stratonikeia

⁶³ Gider-Büyüközer 2013, 209-224.

⁶⁴ Bohn 1889, fig. 34, 37, 38, 41, 51.

⁶⁵ Bohn 1885, 79-82; von Hesberg 1980, 203; Rumscheid 1994, 117 lev. 116.3.

⁶⁶ Uz 1986, 230 fig. 16, 20-21. Kuzey *Stoa*'nın friz bloğu Hellenistik Dönem'e, Güney *Stoa*'ya ait friz bloğu ise Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Bk. Uz 1986, 230 fig. 20-21.

⁶⁷ Gider-Büyüközer 2013, 221-224 fig. 73.

⁶⁸ Bohn 1885, 28-49 lev. 23; Rumscheid 1994, lev. 113.4.

⁶⁹ Knackfuß 1908, 47-48 fig. 31-32.

⁷⁰ Morricone 1950b, 224-227 fig. 35; Delorme 1960, 120-121; Coulton 1976, 248; Lauter 1986, 134 lev. 7b; Rumscheid 1994, lev. 62.2; Livadiotti – Rocco 1996, 144-148 fig. 339.

⁷¹ Wulzinger 1941, 22-33 lev. 28.

⁷² Levi 1967, 403-418 fig. 15, 17-18, 20; 1969, 539-544 fig. 4-5.

⁷³ Pergamon'da Athena Kutsal Alanı L Şekilli *Stoa*'nın ikinci katına ait *geison*'ların (Bohn 1885, 28-49 lev. 23; Rumscheid 1994, lev. 113.4) yanı sıra, Hükümdar Kültü *Heroon*'unun sundurma kısmındaki *geison*'lar da (Boehringer – Krauss 1937, 70-73 fig. 17-18) diş sırası ile birlikte kullanılmıştır.

⁷⁴ Priene Kuzey *Stoa* (Wiegand – Schrader 1904, 192-203 fig. 188-189; Rumscheid 1994, 46 lev. 165.1), Aşağı *Gymnasion Propylon*'u (Wiegand – Schrader 1904, 265-275; Krischen 1923/1924, 133-150 fig. 4, 7.2) ve 30 Nolu Ev (Wiegand – Schrader 1904, 310-312 fig. 337a-b, 338-340) diş sıralı *ionik geison*'un görüldüğü *dorik* yapılardır.

⁷⁵ Diş sıralı *ionik geison* Miletos'ta sadece *Bouleuterion*'da görülmektedir (Knackfuß 1908, 47-48 fig. 31-32).

ve Lagina'da görülmektedir⁷⁶. Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda, Batı *Stoa*'nın gerisindeki dükkan sıralarının arka cephesi ile Augustus Dönemi'ne tarihlenen Stratonikeia Tiyatrosu *scaenae frons*'unun⁷⁷ *dor* düzenindeki ilk katında, dış sıralı *ionik geison* uygulanmıştır. Karia Bölgesi dışında, M.Ö. 25 civarına tarihlenen Sagalassos *Dorik Çeşme*⁷⁸ ile M.S. I. yüzyıla tarihlenen Blaundos Ceres Tapınağı *Portiko*'su⁷⁹, Blaundos *Dorik Portiko*⁸⁰, Tripolis'in sütunlu caddesi⁸¹, Perge Demetrios ve Apollonios Takı'nda⁸² da dış sıralı *ionik geison* tercih edilmiştir⁸³. Sözü edilen bu örnekler, Hellenistik Dönem'de ortaya çıkan dış sıralı *ionik geisonun* M.S. I. yüzyıl sonuna kadar *dorik* yapılarda kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir.

Kapı

Güney *Propylon*'da kapılar, yapının arka duvarı üzerinde yer almaktadır. Buradaki düzenlemeyle ilgili sadece merkezdeki kapı sövelerine ait iki blok tespit edilmiş olup, yan söveler ve lento bloklarına ulaşılamamıştır. Söve bloklarının çift yüzlü işlenmiş olmaları iki kapılı bir geçiş işaret etmektedir. Nitekim eşik ölçüleri ve *tristylös prostylos* plan da yapının iki kapılı bir girişe sahip olduğunu desteklemektedir. Söve blokları bezemesiz olup, ön cephede *kyma reversa* ve tamamlayıcı *faskia*'dan oluşan profile sahiptir (Fig. 15). Bloğun iç kısmında ahşap kapının kapatılmasında kullanılan sürgü yuvaları görülebilmektedir.

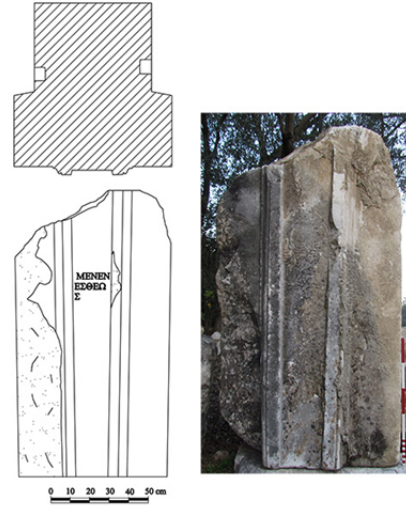

Fig. 15. Söve Bloğu

Tarhlendirme

Propylon'un arka duvarında yer alan kapıya ait söve bloklarından biri üzerinde, şablon kullanılmadan yazılmış, tek kelimelik kısa bir yazıt bulunmaktadır (Fig. 15). M. Ç. Şahin tarafından okunan yazıtta, Menestheus şahıs ismi *genetivus* halinde yer almaktadır⁸⁴. Bu nedenle M. Ç. Şahin, sövenin ait olduğu yapının, Menestheus isimli kişinin evi olabileceğini ifade etmiştir⁸⁵. Kazı çalışmaları ile birlikte yapının işlevi belirlenmiş ve bu konudaki belirsizlik ortadan kaldırılmıştır. Bu noktada yazıtın yapının tarihi konusunda herhangi bir ipucu verip vermediği sorusu akla

⁷⁶ Lagina'daki *dorik* yapılardan Batı *Stoa*'da konsollu *geison* (Gider 2005; Gider-Büyüközer 2013, 657-658 fig. 328-329), Kuzey ve Doğu *Stoa*'da dış sıralı *dorik geison* (Kuzey *Stoa*, Gider 2012, 270 fig. 14-17; Gider-Büyüközer 2013, 659-661, 669-670 fig. 333, 345-346; Doğu *Stoa*, Gider-Büyüközer 2013, 671-674 fig. 353-354), dükkanların arka cephesinde ise dış sıralı *ionik geison* (Tırpan *et al.* 2013; 63-65 fig. 6; Gider-Büyüközer 2013, 675-678 fig. 356-357, 360-361) tercih edilmiştir.

⁷⁷ Mert 2008, 129-130, 145-146 fig. 59-60.

⁷⁸ Waelkens 1993, 44-55 fig. 31; Patricio – Van Balen 1995, 146 fig. 7. Yapının tarihi için bk. Waelkens 2002a, 317, 330 (M.Ö. 25 civarı); Waelkens 2002b, 64 (M.Ö. geç I. yüzyıl).

⁷⁹ Filges 2006, 181-183 fig. 170, 173.

⁸⁰ Filges 2006, 199-204 fig. 195-198.

⁸¹ Gider 2007, 27 çiz. 4 fig. 2, 4.

⁸² İnan 1989, 237-244 fig. 1-2.

⁸³ Dor düzeninde kullanılan dış sıralı *ionik geison*'lar için bk. Gider-Büyüközer 2013, 329-330 fig. 99.

⁸⁴ Şahin 1997, 105.

⁸⁵ Şahin 1997, 105-106.

gelmektedir⁸⁶. Söve bloğu üzerindeki Menestheus ismine bakarak değerlendirme yapmak güçtür. Lagina'daki yazıtlara bakıldığında Menestheus ismine K657 envanter numaralı blokta da rastlamaktayız⁸⁷. Bu yazıtta Menestheus, Menippos'un oğlu ve Loboldalı rahip Leon'un babası olarak geçmektedir. Yazıt, A. Laumonier tarafından M.S. I. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Ancak her iki yazıtta adı geçen Menestheus aynı kişi midir? Bunu da söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla, şablon kullanılmaksızın yazılan bu isimden yola çıkarak tarih önerisi yapılamamaktadır.

Lagina'da M.Ö. 40 yılında yaşanan Labienus tahribinden sonra kutsal alanın yeniden imarı için Augustus büyük bir bağışta bulunmuştur⁸⁸. Kutsal alanda bulunan yapı yazıtları, *stoa*'ların da bu dönemde inşa edildiğini göstermektedir⁸⁹. Güney *Propylon*'un *dorik* mimari bloklarında tespit edilen stil özelliklerinin, *stoa*'ların cephe mimarisiyle büyük oranda benzer olması ve yapının Güney *Stoa*'nın arka duvarına entegre edilmesi, *propylon*'un da *stoa*'larla birlikte planlandığına işaret etmektedir. Lagina Güney *Propylon*'un *dorik* arşitravlarında *guttea*'nın *regula*'dan daha güçlü çalışılması, dönemin stilini yansıtmaktadır. Çünkü; Hellenistik Dönem'de izole işlenen *guttea*, Augustus Dönemi ile birlikte yeniden güçlü çalışılmaya başlanmış ve bu uygulama M.S. I. yüzyıl boyunca devam etmiştir⁹⁰. Bunun yanı sıra *guttea*'nın arşitrav yüzeyi ile birleştiği noktada yuvarlaklığıni yitirmesi de yine Augustus Dönemi yapılarında karşımıza çıkan bir uygulamadır⁹¹. *Dorik* friz bloklarında, Pergamon *ovolo*'sundan oluşan taç profili ile bu profilin devamında yer alan yatay bant, bölgede Augustus Dönemi'nde başlamış ve özellikle Lagina ile Stratonikeia'daki *dorik* yapılarda yayılım göstermiştir⁹². Yapıda, *dorik geison* yerine dış sıralı ionik *geison*'un tercih edilmesi, *diyagonal faskia*'dan oluşan *geison* tacı ve alt kavisi ile üst kavisi belirgin işlenmiş, dışa doğru eğilimi kuvvetli sima profili de yine bölgede Augustus Dönemi yapılarında karşımıza çıkan uygulamalardır⁹³. Tüm bu veriler doğrultusunda Lagina Güney *Propylon*'un, Augustus'un kutsal alanın yeniden imarı için sağladığı büyük bağış sayesinde, kutsal alanı çevreleyen *stoa*'lar, tören kapısı olarak kullanılan apsidal planlı *propylon* ve Koranza Kapısı ile birlikte Augustus Dönemi'nde inşa edildiği söylenebilir.

⁸⁶ M. Ç. Şahin yazıtı Roma Dönemi'e tarihlendirmiştir (Şahin 1997, 105-106).

⁸⁷ Diehl – Cousin 1887, 15; Laumonier 1938, 267-263.

⁸⁸ Lagina Batı *Propylon*'unun *in situ* durumundaki lento bloğunun üzerinde yer alan yazıt, Augustus'un M.Ö. 27 yılında kutsal alanın imarı için büyük bir bağışta bulunduğunu göstermektedir (Diehl – Cousin 1887, 151 no. 56; Şahin 1982, 14, no. 511; Rumscheid 1994, 23).

⁸⁹ Kutsal Alan'da bulunmuş olan yazıtlardan birisinde, Kleinomakhos oğlu Drakon'un *stoa*'ların inşası için 6000 *drahmai*'lık bir para bağışında bulunduğu belirtilmektedir. Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen bu yazıt göstermektedir ki, Augustus Dönemi'nde, sadece Batı *Propylon*'da değil, kutsal alanın genelinde bir imar faaliyeti vardır (Laumonier 1938, 260-261).

⁹⁰ Ephesos *Prytaneion*'u ile Stratonikeia Tiyatrosu *proskenion*'unun tamirat evresine ait arşitravları, *regula*'ların fazla yüksek, *guttae*'nin ise izole işlenmiş olması bakımından, Hellenistik geleneği devam ettiren iki örneği oluşturmaktadır. Ayrıca bk. Gider-Büyüközer 2013, 435 lev. 14.

⁹¹ Augustus Dönemi yapılarından Stratonikeia Tiyatrosu *scaenae frons*'u (Mert 2008, 118-119, fig. 36a, 37-38; Gider-Büyüközer 2013, 732-733 fig. 430a-b), Rhodos *Dorik* Çeşme (Jacopi 1932, 186 nr. 14) ve Sagalassos *Dorik* Çeşme'nin (Waelkens 1993, 46 fig. 32; Van Balen – Patricio 1995, 165-167 fig. 3-5) arşitravlarında *guttea*'lar yarım yuvarlak biçimlidir.

⁹² Z. Gider-Büyüközer tarafından "Tip TM2c2" başlığı altında değerlendirilen bu tip *dorik* friz blokları için bk. Gider-Büyüközer 2013, 221-224 fig. 73. Karia Bölgesi'ndeki Hellenistik Dönem yapılarında *triglif* ve *metop* blokları Pergamon *ovolo*'sundan oluşan taç profili ile sonlandırılmış, bunun devamına yatay bant işlenmiştir.

⁹³ Gider-Büyüközer 2013, 436-437, 439 lev. 24.

Sonuç

Propylon'ların planlarında, Arkaik ve Klasik dönemlerde bir birlik görülmektedir⁹⁴. Bu dönemlerde *propylon*'lar, "H" formlu, dikdörtgen planlı, iki uzun duvarın ortasında bu duvarlara dik uzanan ve ortasında kapısı bulunan üçüncü bir duvara sahip yapılardır⁹⁵. Hellenistik Dönem ile birlikte eski gelenek devam ediyor olsa da planlarda bazı değişiklikler de görülmeye başlar. Hellenistik Dönem'deki en belirgin farklılık, bazı örneklerde, yapıyı sınırlandıran birbirine paralel yan duvarların kısaltılmış olması veya hiç kullanılmamış olmalarıdır. Hellenistik Dönem'de görülmeye başlanan bu farklılıklar Erken İmparatorluk Dönemi'nde de devam etmektedir. Nitekim Lagina Güney *Propylon*'u yan duvarların hiç kullanılmadığı tek cepheli mimarisi ile bu devamlılığın önemli bir kanıtıdır.

Klasik Dönem *propylon*'larının cephe mimarisinde sütun sayısının fazla olduğu görülür⁹⁶. Hellenistik Dönem'de büyük oranda *tetrastilos prostylos* planlı *propylon*'lar tercih edilmiş iken⁹⁷, Roma Dönemi'nde klasik gelenek yeniden canlandırılmış ve yapıların cephesindeki sütun sayısı artmıştır. Bu düzenleme içerisinde Güney *Propylon*'a has en önemli özellik dış cephede *tristilos prostylos* planının tercih edilmiş olmasıdır. Bu özelliği ile yapı diğer tüm örneklerden ayrılmaktadır.

Propylon'ların cephe mimarisinde, Arkaik ve Klasik dönemlerde daha çok *dor* düzeni tercih edilmiştir⁹⁸. Hellenistik Dönem'e gelindiğinde *dor* düzeninin yanı sıra *ion*⁹⁹ ve *korinth*¹⁰⁰ düzeni de

⁹⁴ Carpenter 1970, 38-119.

⁹⁵ Carpenter 1970, 1.

⁹⁶ Klasik Dönem'deki *hexastilos prostylos* planlı yapıların önemli örnekleri için bk. Atina *Akropolis*'i Mnesikles *Propylon*'u (Dinsmoor 1950, 199-204 fig. 75; Boersma 1970, 200-201; Carpenter 1970 fig. 16). Atina *Pynx Propylon*'u (Carpenter 1970, 90 fig. 18). Samothrake Ptolemaion II *Propylon*'u, (Carpenter 1970, 163-167). Epidauros Kutsal Alanı Kuzey *Propylon*'u (Carpenter 1970, 131-136 fig. 31; Tomlinson 1983, 45 fig. 7).

⁹⁷ Hellenistik Dönem'de ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde inşa edilmiş *propylon*'ların büyük bir kısmı *tetrastilos prostylos* planlıdır. Örnekler için bk. Atina *Bouleuterion Propylon*'u (Carpenter 1970, 120-123 fig. 27), Delos Apollon Kutsal Alanı Güney *Propylon*, (von Hesberg 1994, 139), Miletos *Bouleuterion Propylon*'u (Knackfuß 1908, 56-73 fig. 53, 55; Ortaç 2001, 35-38), Miletos Hellenistik *Gymnasion Propylon*'u (von Gerkan – Krischen 1928, 10-16 fig. 18-24; Ortaç 2001, 41-43), Klaros Apollon Kutsal Alan *Propylon*'u, (von Hesberg 1994, 140; Ortaç 2001, 24-27; Étienne – Varène 2004, 20 fig. 3), İlion Athena Kutsal Alan *Propylon*'u (Dörpfeld 1902, 211-215 fig. 79; von Hesberg 1994, 139-140 fig. 35c-d; Aylward 2005, 156-162 fig. 69), Lagina Hekate Kutsal Alanı Batı *Propylon*'u (Tırpan 1998, 173-194; Ortaç 2001, 29-32).

⁹⁸ Carpenter 1970, 74-119. Ancak Anadolu'daki en erken *propylon*'lar arasında yer alan ve M.Ö. 351-344 yıllarına tarihlendirilen Labraunda Zeus Kutsal Alanı'nın *Propylon*'ları *ion* düzenindedir (Jeppesen 1955, 14-43; Carpenter 1970, 96-100; Ortaç 2001, 15-18).

⁹⁹ Hellenistik Dönem'de, Atina *Bouleuterion Propylon*'unda (Carpenter 1970, 120-123), Epidauros Kuzey *Propylon*'unda (Tomlinson 1983, 39-47 fig. 5-7), Menderes Magnesiası *Propylon*'unda (Kökdemir 2009, 69-76), Miletos Hellenistik *Gymnasion Propylon*'unda (von Gerkan – Krischen 1928, 10-16 fig. 23-24, 26; Ortaç 2001, 41-43), Pergamon Athena Kutsal Alan *Propylon*'unun üst katında (Bohn 1885, 49-56; Carpenter 1970, 156-160; Ortaç 2001, 44-47), Knidos Apollon Kutsal Alan *Propylon*'unda (Bankel 2009, 325-327 fig. 3, 7, 23, 30, 35), Samothrake Ptolemaion II *Propylon*'unda (McCredie 1979, 1-6; Carpenter 1970, 166), Olympia *Palestra Propylon*'un iç cephede (Carpenter 1970, 175), Sikyon *Gymnasion Propylon*'unda (Carpenter 1970, 194) ve *Stymphalus Palestra*'sında (Carpenter 1970, 194) *ion* düzeni görülmektedir.

¹⁰⁰ Hellenistik Dönem'de Eleusis Küçük *Propylon*'da, Epidauros Kuzey *Propylon*'u iç kısımda (Carpenter 1970, 134), Messene *Bouleuterion Propylon*'unda (Carpenter 1970, 149), Miletos *Bouleuterion Propylon*'unda (Knackfuß 1908, 56-73 fig. 65-67) *korinth* düzeni görülmektedir. Pergamon Demeter Kutsal Alan *Propylon*'unda ise palmiye yapraklı başlıklar tercih edilmiştir (Bohtz 1981, 17-20 lev. 12. 1-2; Radt 2002, 178-184 fig. 129).

*propylon*ların cephe mimarisinde kullanılmaya başlanmıştır¹⁰¹. Roma Dönemi'nde ise *dor* düzeni çok az kullanılmış olup, anıtsal ve estetik cephe mimarisi tercihinin bir yansıması olarak *propylon*larda ağırlıklı olarak *ion*¹⁰², *korinth* ve *kompozit* düzenler tercih edilmiştir¹⁰³. Anadolu'da, Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen *dor* düzenine¹⁰⁴ sahip bilinen iki örnekten biri M.Ö. 197-159 yıllarına tarihlendirilen, sıra dışı bir örnek olan, Pergamon Athena Kutsal Alan *Propylonu*'nun alt katıdır¹⁰⁵. Diğer örnek ise Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenen Klaros Apollon Kutsal Alan *Propylonu*'dur¹⁰⁶. Roma Dönemi'ne gelindiğinde Anadolu'da şu ana kadar bilinen tek örnek Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen Ilion Athena Kutsal Alan *Propylonu*'dur¹⁰⁷. Yapı her ne kadar Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilse de bu tarih üzerinde bir görüş birliğine varılmış değildir. W. Dörpfeld yapıyı Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirmiştir¹⁰⁸. Bu tarihlendirme pek çok kişi tarafından kabul görmüş olsa da W. Aylward yapının daha erken bir tarihten olması gerektiğini belirtmektedir¹⁰⁹. Buna göre şayet W. Dörpfeld'in tarihlendirmesi doğru ise Augustus Dönemi'ne tarihlendirdiğimiz Lagina Güney *Propylonu*, Anadolu'da, Roma Dönemi'nde, *dor* düzeninde cephe mimarisine sahip iki örnekten biridir. Ancak W. Aylward haklıysa Güney *Propylon* bilinen tek örnek olacaktır¹¹⁰.

¹⁰¹ Carpenter 1970, 180.

¹⁰² Anadolu'daki Roma Dönemi yapılarından Lagina Hekate Kutsal Alanı Batı *Propylonu*'nda (Tırpan 1998, 173-194; Ortaç 2001, 29-32; Tırpan – Sögüt 2005, 12-16 fig. 5-12), Priene Athena Polias Kutsal Alan *Propylonu*'nda (Wiegand – Schrader 1904, 129-136 fig. 104-105; Schede 1964, 39-40; Rumscheid 2000, 112-114 fig. 94), Aphrodisias *Sebasteion Propylonu*'nun alt katında (Hueber 1987, 101 fig. 2; Ortaç 2001, 65-66), Aphrodisias *Agora Propylonu*'nun alt katında (Ortaç 2001, 67) *ion* düzeni tercih edilmiştir.

¹⁰³ Anadolu'daki Roma Dönemi yapılarından Aphrodisias *Tetrapylonu*'nda (Ortaç 2001, 69-70), Aphrodisias *Sebasteion Propylonu*'nun üst katında (Hueber 1987, 101 fig. 2; Ortaç 2001, 65-66), Aphrodisias *Agora Propylonu*'nun üst katında (Ortaç 2001, 67), Kremna Büyük *Propylonu*'nda (Mitchell 1995, 112-117; Vandeput – Büyükkolancı 1999, 213-248 lev. 19-26), Miletos *Agora'sı* Kuzey *Propylonu*'nda (Knackfuß 1924, 69-155), Pergamon Asklepion *Propylonu*'nda (Ortaç 2001, 88-90), Nysa *Gerontikon Propylonu*'nda (Kadıoğlu 2011, 136-139 fig. 20) ve Stratonikeia'da son yıllarda yapılan çalışmalarda açığa çıkarılan iki *propylon*'da *korinth* düzeni tercih edilmiştir.

¹⁰⁴ Anadolu dışında, Hellenistik Dönem'de Epidauros *Gymnasion Propylonu*' (Carpenter 1970, 136-139, 193 fig. 32), Lindos Athena Kutsal Alan *Propylonu*' (Dyggve 1960, 155-190 lev. V. L, V. M), Delos Mt. Kynthos *Propylonu*' (Carpenter 1970, 178 dn. 77), Kalauria *Propylonu*' (Carpenter 1970, 168 fig. 43), Olympia *Palestra Propylonu*'nun dış cephesi de (Carpenter 1970, 175 fig. 49) *dor* düzenindedir.

¹⁰⁵ Bohn 1885, 49-56; Carpenter 1970, 156-160; Ortaç 2001, 44-47.

¹⁰⁶ Carpenter 1970, 123-152; von Hesberg 1994, 140; Ortaç 2001, 24-27; Étienne – Varène 2004, 67.

¹⁰⁷ Klaros, Pergamon ve Ilion'daki *propylon*lar kutsal alanların girişlerine yapılmışlardır ve bu kutsal alanların esas yapısı olan tapınaklar *dor* düzenindedir. Bu nedenle *propylon*ların inşasında esas yapının düzeni tercih edilmiş olabilir. Bu örneklerden farklı olarak Lagina Hekate Tapınağı *korinth* düzeninde iken Batı *Propylon* için *ion*, Güney *Propylon* için *dor* düzeni tercih edilmiştir.

¹⁰⁸ Dörpfeld 1902, 211-215.

¹⁰⁹ Aylward 2005, 128-130.

¹¹⁰ Anadolu dışında, Roma Dönemi'nde, M.Ö. XII.-M.S. II. yılları arasına tarihlenen Atina Roma *Agora'sı* Arkhagetis *Propylonu*' (von Hesberg 1994, 137-138 lev. 11a). M.Ö. II. yüzyılın ortalarında inşa edilip, Erken İmparatorluk Dönemi'nde restore edilen Kyrene'deki Ptolemaion-Kaeseum *Propylonu*'ları (Stucchi 1975, 123-130 fig. 105-107; von Hesberg 1994, 141, lev. 47b-c; 48a-b) ile Tiberius Dönemi'ne tarihlendirilen Kos Kuzey *Gymnasion Propylonu*' da *dor* düzenindedir (Livadiotti 1995, 21-22 fig. 4; Livadiotti – Rocco 1996, 155-156 fig. 360). Önceki yayınlarda Kos Kuzey *Gymnasion Propylonu*'na ait mimari blokların Zeus Alseios Tapınağı'na ait olduğu ileri sürülmüştür (Morricone 1950b, 221-224 dn. 58).

BİBLİYOGRAFYA

Antik Kaynaklar

Vitr. (=Vitruvius, *De Architectura*)
Kullanılan Çeviri: Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*. Çev.: S. Güven. İstanbul 1998.

Modern Literatür

- Aylward 2005 W. Aylward, "The Portico and Propylaia of the Sanctuary of the Ilias at Ilion". *Studia Troica* 15 (2005)127-175.
- Bankel 2009 H. Bankel, "Versatzmarken am Propylon des Heiligtums für Apollon Karneios in Knidos". Ed. M. Bachmann, *Bautechnik im Antiken und Vorantiken Kleinasien, Byzas* 9. İstanbul (2009) 323-341.
- Bean 1987 G. E. Bean, *Karia*. Çev.: B. Akgüç. İstanbul 1987.
- Bejor – Bonetto 2000 G. Bejor – J. Bonetto, "La Ricognizione del 1999: Dalla Porta Efesia all'Agorá Occidentale". Ed. G. Traversari, *Laodicea di Frigia I. RdA Supplement* 24. Roma (2000) 105-124.
- Benndorf – Niemann 1884 O. Benndorf – G. Niemann, *Reisen in Lykien und Karien I*. Wien 1884.
- Boehring – Krauss 1937 E. Boehring – F. Krauss, *Das Temenos für den Herrscherkult*. Berlin 1937.
- Boersma 1970 J. S. Boersma, *Athenian Building Policy from 561/0 to 405/4 B.C.* Groningen 1970.
- Bohn 1885 R. Bohn, *Das Heiligtum der Athena Polias Nikephoros*. Berlin 1885.
- Bohn 1889 R. Bohn, *Altertümer von Aegae*. Berlin 1889.
- Bohtz 1981 C. H. Bohtz, *Das Demeter-Heiligtum*. Berlin 1981.
- Büyüközer 2010 A. Büyüközer, "Lagina Hekate Tapınağı'nın Altyapı ve Stylobat Düzenlemesinde Uygulanan Oranlar". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7 (2010) 1-13.
- Carpenter 1970 J. R. Carpenter, *The Propylon in Greek and Hellenistic Architecture*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pennsylvania Üniversitesi. Philadelphia 1970.
- Coulton 1976 J. J. Coulton, *The Architectural Development of the Greek Stoa*. Oxford 1976.
- Crampa 1972 J. Crampa, *The Greek Inscriptions, Labraunda III.2*. Stockholm 1972.
- Delorme 1960 J. Delorme, *Gymnasion: Étude sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce*. Paris 1960.
- Diehl – Cousin 1887 C. Diehl – G. Cousin, "Inscriptions de Lagina". *BCH* 11 (1887) 5-39.
- Dinsmoor 1950 W. B. Dinsmoor, *The Architecture of Ancient Greece*. London 1950.
- Dörpfeld 1902 W. Dörpfeld, *Troja und Ilion*. Athens 1902.
- Dyggve 1960 E. Dyggve, *Le Sanctuaire d'Athana Lindia et l'architecture Lindienne, Lindos III.1. Fouilles de l'Acropole 1902-1914 et 1952*. Berlin 1960.
- Étienne – Varène 2004 R. Étienne – P. Varène, *Sanctuaire de Claros L'Architecture. Les Propylées et les Monuments de la voie Sacrée*. Paris 2004.
- Filges 2006 A. Filges, *Blaundos. Berichte zur Erforschung einer Kleinstadt im Lydisch-Phrygischen Grenzgebiet, IstForsch* 48. Tübingen 2006.
- Frézouls et al. 1986 E. Frézouls – M. J. Morant – D. Longepierre, "Urbanisme et Principaux Monuments de Kadyanda". *KTEMA* 11 (1986) 225-238.
- Gider 2005 Z. Gider, *Laginadaki Dor Mimarisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

- Pamukkale Üniversitesi. Denizli 2005.
- Gider 2007 Z. Gider, "Tripolis'in Ana Caddesinde Müze Kurtarma Kazısında Bulunan Dorik Malzemeler". Ed. A. Özçelik, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri II*. Denizli (2007) 25-31.
- Gider 2012 Z. Gider, "Lagina Kuzey Stoanın Ön Cephe Düzenlemesi". Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia'dan Lagina'ya, A. A. Tırpan'a Armağan*. İstanbul (2012) 263-280.
- Gider-Büyüközer 2013 Z. Gider-Büyüközer, *Karia Bölgesi Dor Mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya 2013.
- Hanslik-Andree 1949 J. Hanslik-Andree, "Panamara". *RE XVIII-3* (1949) 450-456.
- Hellström 1985a P. Hellström, "Dessin d'architecture Hécatomnide á Labraunda". Ed. J-F. Bommelaer, *Le Dessin d'architecture dans les Sociétés Antiques. Actes du Colloque de Strasbourg 26-28 Janvier 1984*. Leiden (1985) 153-165.
- Hellström 1985b P. Hellström, "Labraunda 1983". *AST 2* (1985) 131-138.
- Hellström 1994 P. Hellström, "Architecture. Characteristic Building-Types and Particularities of Style and Techniques. Possible Implications for Hellenistic Architecture". Ed. J. Isager, *Halicarnassian Studies I: Hecatomnid Caria and the Ionian Renaissance*. Odense (1994) 36-57.
- Hellström 2007 P. Hellström, *Labraunda: Karya Zeus Labraundos Kutsal Alanı Gezi Rehberi*. İstanbul 2007.
- Hörmann 1932 H. Hörmann, *Die Inneren Propyläen von Eleusis. Denkmäler Antiker Architectur I*. Berlin 1932.
- Hueber 1987 F. Hueber, "Der Baukomplex Einer Julisch-Claudischen Kaiserkultanlage in Aphrodisias". Eds. J. Genière – K. Erım, *Aphrodisias de Carie, Colloque du Centre de Recherches Archéologiques de l'Université de Lille III, 13 Novembre 1985*. Paris (1987) 101-122.
- Ismaelli 2009 T. Ismaelli, *Hierapolis di Frigia III: Architettura Dorica a Hierapolis di Frigia*. İstanbul 2009.
- İnan 1989 J. İnan, "Der Demetrios und Apolloniosbogen in Perge". *IstMitt* 39 (1989) 237-244.
- Jacopi 1932 G. Jacopi, "Nuove Epigrafi dalle Sporadi meridionali". *ClRh II* (1932) 168-255.
- Jeppesen 1955 K. Jeppesen, *Labraunda I, 1: The Propylaea*. Lund 1955.
- Kadioğlu 2011 M. Kadioğlu, "Vorbericht über die Arbeiten im Gerontikon von Nysa am Mäander (2006-2009)". *Jdl* 126 (2011) 107-154.
- Kaplan 2015 D. Kaplan, "Kanytellis'deki Tristylos Prostylos Planlı Mezar: Yerel Bir Yapı Atölyesine (Bauhütte) Ait Kanıtlar". Ed. Ü. Aydınoglu, *Kanytellis (Kanlıdivane) Dağlık Kilikia'da Bir Kırsal Yerleşimin Arkeolojisi*. İstanbul (2015) 79-87.
- Knackfuß 1908 H. Knackfuß, *Das Rathaus von Milet. Milet 1.2*. Berlin 1908.
- Knackfuß 1924 H. Knackfuß, *Der Südmarkt und die Benachbarten Bauanlagen. Milet 1.7*. Berlin 1924.
- Kökdemir 2009 G. Kökdemir, *Menderes Magnesiası-Propylon*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi. Ankara 2009.
- Krischen 1923/1924 F. Krischen, "Das Hellenistische Gymnasion von Priene". *Jdl* 38-39 (1923/1924) 133-150.

- Laumonier 1938 A. Laumonier, "Recherches sur la Chronologie des Prêtres de Lagina". *BCH* 62 (1938) 251-284.
- Lauter 1986 H. Lauter, *Die Architektur des Hellenismus*. Darmstadt 1986.
- Levi 1967 D. Levi, "Le Campagne 1962-1964 a Iasos". *ASAtene* 43/44 (1967) 401-546.
- Levi 1969 D. Levi, "Gli Scavi di Iasos". *ASAtene* 45/46 (1969) 537-590.
- Livadiotti – Rocco 1996 M. Livadiotti – G. Rocco, *La Presenza Italiana nel Dodecaneso tra il 1912 e il 1948. La Ricerca Archeologica, la Conservazione, le Scelte Progettuali*. Roma 1996.
- Livadiotti 1995 M. Livadiotti, "Il "Tempio di Zeus Alseios" a Coö. Una Nuova Ipotesi di Interpretazione". *Palladio* 14 (1995) 19-28.
- McCredie 1979 J. R. McCredie, "Samothece: Supplementary Investigations, 1968-1977". *Hesperia* 48/1 (1979) 1-44.
- Mert 2008 İ. H. Mert, *Untersuchungen zur Hellenistischen und Kaiserzeitlichen Bauornamentik von Stratonikeia, IstForsch* 50. Tübingen 2008.
- Mitchell 1995 S. Mitchell, *Cremna in Pisidia. An Ancient City in Peace and in War*. London 1995.
- Morricone 1950a L. Morricone, "Scavi e Ricerche a Coö (1935-1943): Relazione preliminare. Part I". *BdA* 35 (1950) 54-75.
- Morricone 1950b L. Morricone, "Scavi e Ricerche a Coö (1935-1943): Relazione Preliminare. Part II". *BdA* 35 (1950) 219-246.
- Ortaç 2001 M. Ortaç, *Die Hellenistischen und Römischen Propyla in Kleinasien*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ruhr Üniversitesi. Bochum 2001.
- Patricio – Van Balen 1995 T. Patricio – K. Van Balen, "Architectural Analysis of the Late Hellenistic Nymphaeum at Sagalassos". *Sagalassos III* (1995) 143-163.
- Radt 2002 W. Radt, *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*. Çev.: S. Tammer. İstanbul 2002.
- Rumscheid 1994 F. Rumscheid, *Untersuchungen zur Kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus I-II*. Mainz 1994.
- Rumscheid 2000 F. Rumscheid, *Priene: Küçük Asya'nın Pompeisi*. İstanbul 2000.
- Schazmann 1932 P. Schazmann, *Kos I: Asklepieion. Baubeschreibung und Baugeschichte*. Berlin 1932.
- Schede 1964 M. Schede, *Die Ruinen von Priene*. Berlin 1964.
- Stevens 1936 G. P. Stevens, "The Periclean Entrance Court of the Acropolis of Athens". *Hesperia* 5/4 (1936) 443-520.
- Stucchi 1975 S. Stucchi, *Architettura Cirenaica*. Roma 1975.
- Şahin 1982 M. Ç. Şahin, *Die Inschriften von Stratonikeia, Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 22.1*. Bonn 1982.
- Şahin 1997 M. Ç. Şahin, "New inscriptions from Lagina". *Epig. Anat.* 29 (1997) 83-106.
- Şimşek 2013 C. Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum), Laodikeia Çalışmaları 2*. İstanbul 2013.
- Taşlıalan 1993 M. Taşlıalan, *Psidia Antiocheia'sı Augustus Kutsal Alanı ve Tapınağının Rekonstrüksiyonu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya 1993.
- Taşlıalan 1994 M. Taşlıalan, "Pisidia Antiocheia'sı 1992 Çalışmaları". 4. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (1994) 245-284.
- Thieme 1989 T. Thieme, "Metrology and Planning in Hekatomnid Labraunda". Eds.

- T. Linders – P. Hellström, *Architecture and Society in Hecatomnid Caria*. Uppsala (1989) 77-90.
- Tırpan – Gider 2011 A. A. Tırpan – Z. Gider, “Lagina ve Börükçü 2009 Yılı Çalışmaları”. *KST* 32/2 (2011) 374-395.
- Tırpan – Sögüt 2005 A. A. Tırpan – B. Sögüt, *Lagina*. Muğla 2005.
- Tırpan – Sögüt 2010 A. A. Tırpan – B. Sögüt, “Lagina, Börükçü, Belentepe ve Mengefe 2008 Yılı Çalışmaları”. *KST* 31/3 (2010) 505-527.
- Tırpan 1996 A. Tırpan, “Lagina Kazısı 1993-1994”. *KST* 17/2 (1996) 209-227.
- Tırpan 1997 A. Tırpan, “Lagina Hekate Temenosu 1995”. *KST* 18/2 (1997) 309-336.
- Tırpan 1998 A. Tırpan, “Lagina Hekate Propylonu 1996”. *KST* 19/2 (1998) 173-194.
- Tırpan *et al.* 2012 A. A. Tırpan, Z. Gider – A. Büyüközer, “The Temple of Hekate at Lagina”. Ed. T. Schulz, *Dipteros und Pseudodipteros: Bauhistorische und Archäologische Forschungen, Byzas 12*. İstanbul (2012) 181-202.
- Tırpan *et al.* 2013 A. A. Tırpan, A. Büyüközer, Z. Gider – M. Ekici, “Lagina 2011 Yılı Çalışmaları”. *KST* 34/3 (2013) 59-74.
- Tomasello 1987 F. Tomasello, “Un Capitello Dorico di Iasos: Esempio di Metodologia Progettuale di Periodo Ellenistico”. *Studi su Iasos di Caria, BdA Supplement* 31-32 (1987) 67-82.
- Tomlinson 1983 R. A. Tomlinson, *Epidaurus*. London 1983.
- Uz 1986 M. D. Uz, “Teos Dionysos Tapınağı Temenos Alanı”. *AST* 3 (1986) 227-243.
- Van Balen – Patricio 1995 K. Van Balen – T. Patricio, “Preparative Tests Forthe Structural Consolidation of the Late Hellenistic Nymphaeum at Sagalassos”. *Sagalassos III* (1995) 165-175.
- von Gerkan – Krischen 1928 A. von Gerkan – F. Krischen, *Thermen und Palaestren, Milet 1.9*. Berlin 1928.
- von Hesberg 1980 H. von Hesberg, *Konsolengeisa des Hellenismus und der frühen Kaiserzeit, RM* 24. Mainz 1980.
- von Hesberg 1994 H. von Hesberg, *Formen Privater Repräsentation in der Baukunst des 2. Und 1. Jahrhunderts v. Chr.* Köln 1994.
- Vandeput – Büyükkolancı 1999 L. Vandeput – M. Büyükkolancı, “Das Große Propylon in Kremna in Pisidien”. *IstMitt* 49 (1999) 213-248.
- Waelkens 1993 M. Waelkens, “The Excavation of a Late Hellenistic Fountain House and its Surroundings (Site N). An Interim Report”. *Sagalassos II* (1993) 43-86.
- Waelkens 2002a M. Waelkens, “Romanization in the East. A Case Study: Sagalassos and Pisidia (SW Turkey)”. *IstMitt* 52 (2002) 311-368.
- Waelkens 2002b M. Waelkens, “The Transformation of the Public and Sacred Landscapes in Early Imperial Sagalassos”. Eds. C. Berns, H. von Hesberg, L. Vandeput – M. Waelkens, *Patris und Imperium BABesch Supplement* 8. Leuven (2002) 63-75.
- Welter 1941 G. Welter, *Troizen und Kalaureia*. Berlin 1941.
- Wiegand – Schrader 1904 T. Wiegand – H. Schrader, *Priene*. Berlin 1904.
- Wulzinger 1941 K. Wulzinger, “Das Rathaus von Herakleia am Latmos”. Ed. F. Krischen, *Antike Rathäuser*. Berlin (1941) 22-33.

